

Marta Karpińska

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydział Prawa i Administracji,
Katedra Prawa Cywilnego, Handlowego i Ubezpieczeniowego
marta.matylda.karpinska@gmail.com

NIEDOZWOLONE POSTANOWIENIA UMOWNE W OBRODIE UBEZPIECZENIOWYM – ANALIZA KLAUZUL ABUZYWNYCH DOTYCZĄCYCH ZWROTU KOSZTÓW ZA WYNAJEM AUTA ZASTĘPCZEGO NA PODSTAWIE DECYZJI PREZESA UOKIK

Streszczenie: Instytucja niedozwolonych postanowień umownych, dzięki rozszerzonej skuteczności wpisu do rejestru klauzul niedozwolonych, stanowi efektywne narzędzie walki z praktykami naruszającymi interesy konsumentów. Zapewnienie skutecznej ochrony ma szczególne znaczenie w wypadku osób trzecich, takich jak poszkodowany, które bez interwencji UOKIK nie miałyby wpływu na kształtowanie swoich uprawnień. W artykule przeanalizowano klauzule abuzywne wskazane w wyroku SOKIK w Warszawie z grudnia 2013 roku podtrzymującym decyzję Prezesa UOKIK nakładającą na zakład ubezpieczeń PZU S.A. karę za stosowanie w umowach ubezpieczenia niedozwolonych postanowień umownych. Wspomniane klauzule dotyczyły niekorzystnej dla klienta procedury zwrotu kosztów wynajmu samochodu zastępczego poszkodowanym, których auto doznało uszkodzenia w wyniku kolizji. Autorka postawiła i uzasadniła trzy tezy. Po pierwsze – poszkodowanemu należy przyznać status konsumenta, co umożliwia zastosowanie regulacji przewidzianych do ochrony konsumenta przed praktykami naruszającymi zbiorowe interesy oraz potencjalną interwencję UOKIK. Po drugie – utrata możliwości korzystania z uszkodzonego pojazdu jest szkodą majątkową. Po trzecie – w przypadku wynajmu samochodu zastępczego zwrot kosztów powinien dotyczyć rzeczywistego okresu, w którym poszkodowany nie może korzystać z uszkodzonego pojazdu, a nie tylko

technologicznego okresu naprawy. Warto zauważyć, że przyjęcie przez UOKIK i SN wykładni prokonsumenckiej może spowodować znaczny napływ pozwów od poszkodowanych konsumentów domagających się od zakładów ubezpieczeniowych zwrotu kosztów wynajmu samochodu zastępczego.

Słowa kluczowe: niedozwolone postanowienia umowne, klauzule abuzywne, praktyki naruszające interesy konsumentów, ochrona konsumenta, konsument, poszkodowany.

Klasyfikacja JEL: K12, K19.

PROHIBITED COVENANTS IN INSURANCE – AN ANALYSIS OF ABUSIVE CLAUSES RELATING TO REIMBURSEMENT FOR RENTING A CAR BASED ON THE UOKIK'S CHAIRMAN'S DECISIONS

Abstract: The introduction of prohibited covenants, thanks to the widened scope of the register of prohibited clauses constitutes an effective tool to combat practitioners denying the interests of consumers. Ensuring effective protection is especially important in case of third parties, meaning that the injured party which would not have any influence on the shaping of its entitlements without the UOKIK intervention. The author has analyzed prohibited covenants indicated in the UOKIK sentence handed down in Warsaw in December 2013 by the UOKIK Chairman on the insurance company PZU S.A. supporting the decision to impose a penalty for applying prohibited clauses in insurance contracts. The clauses concerned the disadvantageous procedure to the customer of the repayment of costs for the hire of a substitute car for the injured parties and the damage which the car experienced as the result of a collision. The author has presented and justified three theses. Firstly – one should grant the injured party the status of the consumer which enables the application of the regulations intended for consumer protection before the application of negative collective interests and potential UOKIK intervention. Secondly – the loss of the possibility of use of the damaged vehicle is a damage to property. Thirdly – in case of the lease of a substitute car the reimbursement of costs should concern the actual period, in which the injured party cannot use the damaged vehicle, rather than only the period taken for the repair. It is worthwhile noticing that the acceptance by UOKIK and SN the pro-consumer interpretation can cause a significant inflow of claims from injured consumers demanding from the insurance company the repayment of the cost of the substitute hired car.

Keywords: prohibited covenants, practice denying the interests of consumers, consumer protection, consumer, the injured party.

Wstęp

W grudniu 2013 r. Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów w Warszawie podtrzymał decyzję Prezesa UOKIK nakładającą na zakład ubezpieczeń PZU S.A. karę w wysokości 11 mln złotych za stosowanie w umowach ubezpieczenia niedozwolonych postanowień umownych [Decyzja z 18 listopada 2011]. Klauzule te dotyczyły niekorzystnej procedury zwrotu kosztów wynajmu samochodu zastępczego poszkodowanym, których auto doznało uszkodzenia w wyniku kolizji [Informacja z dnia 2 grudnia 2013]. Podobne niedozwolone postanowienia umowne stosował zakład ubezpieczeń Unia Towarzystwo Ubezpieczeń S.A., na który Prezes UOKIK nałożył karę w wysokości 1 mln zł [Decyzja z 18 listopada 2011, nr RPZ 31/2011]. UOKIK co roku wszczyna kilkadziesiąt postępowań dotyczących spraw związanych ze stosowaniem klauzul abuzywnych, tylko w 2012 r. do rejestru klauzul niedozwolonych wpisano 1398 postanowień 1 [Sprawozdanie 2012]. Skala zjawiska oraz wysokość nałożonych kar skłania do refleksji. Wspomniane decyzje dotyczące zwrotu kosztów za wynajem auta zastępczego poruszyły kilka zagadnień wartych szczegółowej analizy, takich jak: nieuznawanie poszkodowanego za konsumenta, nieuznawanie utraty możliwości korzystania z uszkodzonego pojazdu za szkodę majątkową, uzależnianie wypłaty odszkodowania od wystąpienia szczególnych okoliczności, pomijanie okresu oczekiwania na części zamienne przez warsztat naprawy samochodów.

Celem artykułu jest analiza klauzul abuzywnych dotyczących zwrotu kosztów za wynajem auta zastępczego na podstawie decyzji Prezesa UOKIK. Celowi artykułu podporządkowano strukturę opracowania. W pierwszej części artykułu przedstawiono istotę niedozwolonych postanowień umownych w literaturze przedmiotu. W drugiej części poddano analizie wybrane niedozwolone postanowienia umowne oraz dokonano przeglądu argumentów za przyznaniem i przeciw przyznaniu poszkodowanemu statusu konsumenta, a następnie omówiono implikacje wspomnianej kwalifikacji prawnej dla praktyki gospodarczej.

1. Istota niedozwolonych postanowień umownych

Niedozwolone postanowienia umowne stanowią zagrożenie przede wszystkim dla konsumenta. Przedsiębiorcy, wykorzystując swoją uprzywilejowaną pozycję, często zamieszczają klauzule abuzywne w umowach adhezyjnych. Konsument zmusza się do zaakceptowania rażąco naruszających jego intere-

sy klauzul albo rezygnacji z zawarcia umowy. W takich umowach konsens, spoczywający u genezy każdej umowy, ma charakter wysoce sformalizowany, można powiedzieć wręcz fikcyjny [Łętowska 2005, s. 1]. Dlatego ogromną rolę odgrywa sprawnie działający mechanizm kontroli wzorców umownych pod kątem zawartości niedozwolonych klauzul umownych. W Polsce zajmuje się tym Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów w Warszawie, który orzeka o niezgodności klauzul, oraz Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów prowadzący rejestr postanowień wzorców umownych uznanych za niedozwolone [Rozporządzenie RM z 19 lipca 2000]. Właściwa kontrola jest tym bardziej istotna w obrocie ubezpieczeniowym, ponieważ możliwa strata, na wypadek której zawiera się umowę ubezpieczenia, jest znacznie poważniejsza, zwłaszcza w przypadku ubezpieczeń na życie, niż np. niezadowolenie konsumenta z usługi turystycznej.

Regulacja prawna dotycząca niedozwolonych postanowień umownych w umowach konsumenckich znajduje się w art. 385¹–385³ k.c. [Ustawa z 23 kwietnia 1964 r., zwana dalej: „k.c.”]. Aby ocenić czy dane postanowienie umowne jest niedozwolone, należy przeprowadzić tzw. test abuzywności, kierując się klauzulą generalną wyrażoną w art. 385¹ par. 1 k.c. [Pietrzykowski 2013, s. 492]. Po pierwsze, postanowienia oceniane pod kątem abuzywności muszą występować w umowie, której stroną jest konsument. Warto zauważyć, że definicje przedsiębiorcy i konsumenta wiążą się z określonymi rolami w obrocie – rolą profesjonalisty oraz rolą konsumenta dóbr i usług [Bednarek 2005, s. 165]. Przedsiębiorca, jako profesjonalista, nie potrzebuje tak silnej ochrony jak konsument, może zastosować inne środki ochrony swoich praw, jak np. art. 388 k.c. dotyczący przeciwdziałania wyzyskowi czy art. 58 k.c. określający granice swobody czynności prawnych. Po drugie, mają to być klauzule niezgodnione indywidualnie z konsumentem. Kryterium oceny jest rzeczywisty wpływ konsumenta na treść postanowień umownych. Przyjmuje się, że sama wiedza o treści klauzuli nie jest wystarczająca do uznania, że doszło do jej indywidualnego uzgodnienia [Łętowska 2013, s. 315]. Podobnie klasyfikowane jest pozostawienie konsumentowi wyboru pomiędzy kilkoma wzorcami umownymi oraz opatrzenie danej klauzuli adnotacją, że konsument wyraża na nią zgodę [Jagielska 2000, s. 1192]. Po trzecie, postanowienia umowne nie mogą być ukształtowane w sposób spreczny z dobrymi obyczajami oraz po czwarte, klauzule umowne muszą rażąco naruszać interesy konsumenta. Interpretacja wspomnianych pojęć wywołuje wiele wątpliwości ze względu na ich ocenny charakter oraz odwołanie do pozaprawnego systemu wartości. W orzecznictwie wskazuje się, że „za sprzeczne z dobrymi obyczajami można uznać [...] działania zmierzające do niedoinformowania, dezorientacji,

wywołania błędnego przekonania konsumenta, wykorzystania jego niewiedzy lub naiwności, a więc działania potocznie określane jako nieuczciwe, nierzetelne, odbiegające od przyjętych standardów postępowania.” [Wyrok SA z 21 maja 2013, za: Śmigiel, w: Gniewek 2000, s. 360]. Natomiast „rażące naruszenie interesów konsumenta występuje wówczas, jeżeli postanowienie umowne poważnie, znacząco odbiega od sprawiedliwego wyważenia praw i obowiązków stron” [Wyrok SA z 10 maja 2013 r.]. Wszystkie wskazane powyżej przesłanki powinny być spełnione kumulatywnie, z uwagi na wyjątkowy charakter każdego ograniczenia swobody umów [Skory 2005, s. 124; Wyrok z 10 maja 2013; Wyrok z 21 maja 2013]. Należy jednak pamiętać, że kwestionowane postanowienie umowne, pomimo łącznego spełnienia wspomnianych przesłanek, nie będzie mogło być uznane za niedozwolone, jeśli dotyczy głównego świadczenia stron, w tym ceny lub wynagrodzenia, jeżeli zostało sformułowane w sposób jednoznaczny. Chcąc określić, które z postanowień umowy dotyczą głównego świadczenia, warto się posłużyć następującym rozróżnieniem: „W umowach nazwanych ich *essentialia negotii* określają niewątpliwie główne świadczenia stron. Także w umowach nienazwanych postanowienia określające elementy konstytutywne dla danego typu czynności, pozwalające na jej identyfikację, uznać trzeba za postanowienia określające główne świadczenia stron.” [Olejniczak 2010, s. 386].

Art. 385³ par. 1 k.c. zawiera listę 23 niedozwolonych postanowień umownych. Nie jest to lista „czarnych klauzul”, ale lista „szarych klauzul” objętych domniemaniem abuzywności [Łętowska 2001, s. 112]. Obejmuje klauzule najczęściej występujące w praktyce, których wyróżnikiem jest naruszenie równowagi kontraktowej stron, a także nieusprawiedliwiona dysproporcja praw i obowiązków na niekorzyść konsumenta [Wyrok z 17 kwietnia 2013]. Pojawienie się danej klauzuli na liście z art. 385³ k.c. nie oznacza *per se*, że postanowienie jest niedozwolone, jest to jedynie wyliczenie przykładowe, które nie zwalnia sądu z oceny kwestionowanej klauzuli w świetle przesłanek wyrażonych w klauzuli generalnej z art. 385¹ k.c. [Wyrok z 8 maja 2007]. Natomiast jeśli sąd, dokonując oceny zgodnie z ogólną regułą interpretacyjną wyrażoną w art. 385¹ k.c., nabierze wątpliwości, co do uznania klauzuli za niedozwoloną, pojawienie się ocenianego postanowienia umownego na liście z art. 385³ k.c. będzie skutkowało objęciem zastrzeżenia umownego domniemaniem abuzywności, a w konsekwencji uznaniem go za niedozwolone. Oznacza to, że art. 385³ k.c. jest klauzulą interpretacyjną mającą zastosowanie w przypadku wątpliwości, czy dana klauzula jest niedozwolona, powstałe zastrzeżenia powinny być ocenione na niekorzyść klauzuli i spowodować uznanie jej za abuzywną. Nie należy jednak przyjmować jako aksjomatu, że klauzule wymienione w tym

przepisie są z definicji uznawane za niedozwolone. Można dowieść w konkretnym przypadku, że kwestionowana klauzula była objęta indywidualnymi uzgodnieniami, co uzasadnia jej zastosowanie. Warto zauważyć, że regulacje Kodeksu cywilnego dotyczące niedozwolonych postanowień umownych są wzorowane na załączniku do dyrektywy Rady EWG 93/13 [Dyrektywa z 5 kwietnia 1993]. Powinność stworzenia mechanizmu zapewniającego sądową ochronę zbiorowych interesów konsumentów wynika także z dyrektywy Rady WE 98/27 o nakazach zaprzestania szkodliwych praktyk w celu ochrony interesów konsumentów [Dyrektywa z 19 maja 1998]. Dokonując klasyfikacji postanowień umownych, warto uwzględnić dorobek doktryny wypracowany na tle wspomnianych dyrektyw.

2. Analiza wybranych niedozwolonych postanowień umownych

2.1. Status poszkodowanego w kontekście definicji konsumenta

Instytucja niedozwolonych postanowień umownych występuje jedynie w obrocie konsumenckim. Oznacza to, że newralgiczną kwestią jest rozstrzygnięcie, czy poszkodowanemu można przyznać status konsumenta. W przypadku odpowiedzi odmownej regulacje przewidziane do ochrony konsumenta przed praktykami naruszającymi zbiorowe interesy nie znajdują zastosowania, co jednocześnie wyklucza możliwość podjęcia interwencji przez UOKiK. 3. [Ustawa z 16 lutego 2007 r., zwana dalej: „u.o.k.k.”, por. art. 1 ust. 2 w zw. z art. 29 ust. 1 oraz art. 31]. Większość przedstawicieli doktryny opowiada się za przyznaniem poszkodowanemu statusu konsumenta, jednak można wskazać również argumenty przeciwko tej tezie.

Zgodnie z definicją konsumenta wyrażoną w art. 22¹ k.c. „Za konsumenta uważa się osobę fizyczną dokonującą czynności prawnej niezwiązanej bezpośrednio z jej działalnością gospodarczą lub zawodową”. Oznacza to, że aby uznać poszkodowanego za konsumenta, należy wykazać, że pomiędzy nim a zakładem ubezpieczeń dokonywana jest czynność prawna. Wskazanie wspomnianej czynności prawnej nie jest oczywiste ze względu na specyficzne relacje pomiędzy ubezpieczającym, ubezpieczycielem a poszkodowanym. Stronami umowy ubezpieczenia są ubezpieczający oraz ubezpieczyciel, natomiast poszkodowany jest osobą trzecią w stosunku do stron umowy. W momencie zajścia wypadku ubezpieczeniowego poszkodowany uzyskuje roszczenie względem ubezpieczającego o naprawienie szkody,

co z kolei warunkuje odpowiedzialność gwarancyjną zakładu ubezpieczeń [Kowalewski 2002, s. 7]. Na podstawie tzw. *actio directa* z art. 822 par. 4 k.c. poszkodowany może dochodzić również roszczenia bezpośrednio od ubezpieczyciela. Takie ukształtowanie wzajemnych relacji wskazuje na istnienie trójpodmiotowego stosunku prawnego o podwójnej deliktowo-kontraktowej strukturze pomiędzy wspomnianymi podmiotami [Raczyński 2011, s. 21]. Należy zauważyć, że różnicowanie zakresu ochrony klientów zakładów ubezpieczeń według kryterium statusu podmiotów – czy dochodzący roszczenia jest ubezpieczającym, ubezpieczonym czy korzysta z konstrukcji *actio directa* – jest nieuzasadnione i nie powinno mieć miejsca [Młynarski 2012, s. 495].

Nie istnieje legalna definicja czynności prawnej, jednak można przyjąć, że jest to działanie ludzkie mające na celu wywołanie określonych skutków prawnych, którego elementem konstytutywnym jest co najmniej jedno oświadczenie woli wyrażające tę wolę w sposób dostateczny [Decyzja z 18 listopada 2011, nr RPZ 30/2011, za Radwański 2008 Nb 109–112 i Radwański 2009, s. 213–215]. Poszkodowany, chcąc uzyskać odszkodowanie od zakładu ubezpieczeń, dokonuje zgłoszenia roszczenia. Zaklasyfikowanie czynności zgłoszenia roszczenia jako oświadczenia wiedzy zamiast oświadczenia woli wykluczałoby możliwość uznania poszkodowanego za konsumenta, ponieważ brak oświadczenia woli w świetle przedstawionej definicji skutkowałby odmową uznania, że pomiędzy podmiotami dokonano czynności prawnej koniecznej do przyznania poszkodowanemu statusu konsumenta. Przekonująca wydaje się argumentacja, że poszkodowany, zgłaszając szkodę ubezpieczycielowi, tym samym żąda wypłaty odszkodowania przez zakład ubezpieczeń, co więcej, określa wysokość żądania, a w skrajnym wypadku może zrezygnować z dochodzenia roszczenia, co należy uznać za złożenie oświadczenia woli [Decyzja z 18 listopada 2011, nr RPZ 30/2011, s.10]. Zakład ubezpieczeń ze swojej strony także składa oświadczenie woli, uznając swoją odpowiedzialność i zobowiązując się do wypłaty odszkodowania bądź odmawiając uznania [Decyzja z 18 listopada 2011, nr RPZ 30/2011, s.10].

Pomimo klarownego brzmienia art. 22¹ k.c. definiującego pojęcie konsumenta, nie sposób poprzestać jedynie na wykładni językowej. Przyjęcie literalnej interpretacji pozbawiłoby poszkodowanego ochrony, co stoi w sprzeczności z istotą ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej, która polega m.in. na zagwarantowaniu możliwości zaspokojenia roszczeń osób trzecich [Orlicki 2011, s. 298]. Poszkodowany, nie będąc związanym stosunkiem kontraktowym z ubezpieczycielem, nie ma wpływu na warunki ubezpieczenia, w tym

procedury zwrotu kosztów za wynajem auta zastępczego. Odmowa przyznania poszkodowanemu statusu konsumenta skutkowałaby także brakiem możliwości ingerencji organów powołanych do ochrony praw konsumenta, takich jak UOKIK, we wspomniane warunki ubezpieczenia, co *de facto* oznaczałoby dowolność zakładu ubezpieczeń w ich kształtowaniu. Taki stan rzeczy byłby sprzeczny z art. 76 Konstytucji RP zapewniającym ochronę konsumentów przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi przez władze publiczne [Konstytucja RP z 2 kwietnia 1997, zwana dalej: „Konstytucja RP”].

Warto zauważyć, że w prawodawstwie unijnym konsumenta definiuje się jako osobę fizyczną „działającą w celu” niezwiązanym z jej działalnością handlową, gospodarczą, rzemieślniczą lub wolnym zawodem [Dyrektywa z 11 maja 2005, por. art. 2a]. Nie ma natomiast wymogu, by wspomniane działanie mogło być dokonane jedynie w formie czynności prawnej, aby uznać dany podmiot za konsumenta. Takie rozszerzenie zakresu pojęciowego pozwala objąć ochroną konsumencką nie tylko zawieranie i wykonywanie kontraktów, ale również etap poprzedzający zawarcie umowy oraz stosunki pozaumowne [Gneta 2012, s. 182–184]. Analizując polskie orzecznictwo, także można zauważyć tendencje do szerszego pojmowania definicji konsumenta nieograniczonego przez pryzmat czynności prawnych – np. w postanowieniu sądu apelacyjnego skład orzekający wskazuje, że „osoba fizyczna, by stać się konsumentem, powinna nawiązać relacje prawne z podmiotem prowadzącym działalność gospodarczą” [Postanowienie z dnia 28 sierpnia 2012].

2.2. Utrata możliwości korzystania z uszkodzonego pojazdu jako postać szkody majątkowej

Nie ulega wątpliwości, że normalnym następstwem uszkodzenia pojazdu jest wystąpienie szkody. Samo pojęcie szkody nie zostało zdefiniowane w przepisach prawnych, można jednak przyjąć, że za szkodę uważa się uszczerbek w prawnie chronionych dobrach poszkodowanego [Olejniczak 2010, s. 678]. Rozbieżności mogą pojawić się natomiast przy dokonywaniu oceny, z którą postacią szkody majątkową czy niemajątkową ma się do czynienia. Szkada majątkowa oznacza uszczerbek znajdujący odzwierciedlenie w dobrach i interesach mających wartość ekonomiczną, co pozwala ją wyrazić w pieniądzu. Natomiast szkoda niemajątkowa polega na naruszeniu interesów i dóbr chronionych prawnie, ale nieznajdujących wyrazu w sytuacji majątkowej poszkodowanego, w związku z czym niemożliwe jest określenie jej wartości pieniężnej [Matys 2004, s. 459].

W procedurze zwrotu kosztów za wynajem samochodu zastępczego stosowanej przez PZU przedstawiony podział miał bardzo istotne znaczenie. W przypadku osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą lub zawodową apriorycznie uznawano, że brak możliwości korzystania z utraconego pojazdu ma charakter szkody majątkowej, co uzasadniało refundację kosztów. Poszkodowany występując z roszczeniem o zwrot pieniędzy za wynajem auta, musiał przedstawić jedynie dowody potwierdzające przez niego prowadzenie działalności gospodarczej, jak np. wypis z CEIDG. Natomiast odnośnie do osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej utrata możliwości korzystania z pojazdu klasyfikowana była, jako utrata wygód, niemożliwa do wyceny majątkowej, a w konsekwencji uznawana za szkodę niemajątkową niepodlegającą pokryciu przez zakład ubezpieczeń. W sytuacji wystąpienia wyjątkowych okoliczności charakteryzujących się narażeniem poszkodowanego na dodatkowe straty lub nadzwyczajne trudności roszczenie poszkodowanego nieprowadzącego działalności gospodarczej mogło zostać uznane za uzasadnione. Ponadto wspomniane straty lub trudności powinny dotyczyć „zaspokojenia potrzeb konsumpcyjnych i życiowych niemożliwych do zaspokojenia w inny sposób (w szczególności poprzez korzystanie z ogólnodostępnych środków transportu)” [Decyzja z 18 listopada 2011, nr RPZ 30/2011, s. 17]. Warto zauważyć, że fakt wystąpienia dodatkowych strat lub nadzwyczajnych trudności powoduje nagłą zmianę szkody niemajątkowej na szkodę majątkową, co trudno racjonalnie uzasadnić.

Przyjmując taką interpretację, należy zauważyć, że w przypadku osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą lub zawodową szkoda obejmuje nie tylko *damnum emergens*, ale również *lucrum cessans*. Natomiast podmioty nieprowadzące wspomnianej działalności ponoszą jedynie stratę w postaci *damnum emergens*. Zasadność takiego poglądu można łatwo zakwestionować. Osoba fizyczna prowadząca działalność gospodarczą, pomimo posiadania służbowego samochodu, wcale nie musi generować zysków w okresie naprawy uszkodzonego pojazdu za pomocą tego samochodu. Można wyobrazić sobie informatyka trudniącego się projektowaniem stron internetowych, który prowadzi działalność gospodarczą w tym zakresie. Prawdopodobna jest sytuacja, gdy w trakcie naprawy będzie się on porozumiewał z klientami wyłącznie przez internet, a samochód będzie wykorzystywał tylko w celach prywatnych. Można również odwrócić sytuację, gdy osoba fizyczna nieprowadząca działalności gospodarczej będzie wykorzystywała auto do dojazdów do pracy w innej miejscowości, a jego brak będzie generował dodatkowe koszty. Niemożliwe jest jednoznaczne wykazanie na podstawie samego wpisu

do CEIDG, do jakich celów osoba prowadząca działalność gospodarczą będzie wykorzystywała samochód zastępczy w okresie naprawy. Warto również nadmienić, że nierówne traktowanie poszkodowanego według kryterium prowadzenia działalności gospodarczej jest sprzeczne z konstytucyjną zasadą równości wobec prawa. Nie znajduje również uzasadnienia z uwagi na realizację celu ubezpieczenia, jakim jest wyrównanie szkody, która zarówno w przypadku osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą, jak i nieprowadzących działalności gospodarczej jest taka sama i polega na utracie możliwości korzystania z uszkodzonego samochodu.

Uznanie utraty możliwości korzystania z uszkodzonego pojazdu za szkodę nie budzi wątpliwości, jednak rozbieżności wywołuje ocena charakteru majątkowego wspomnianej szkody. SOKIK w wyroku z 2013 r. dotyczącym działalności PZU przyjął, że jest to szkoda majątkowa, natomiast SN w uchwale siedmiu sędziów z 2011 r. zaprezentował stanowisko, że jest to szkoda niemajątkowa, uznając za szkodę majątkową dopiero uprzednie poniesienie przez poszkodowanego kosztów wynajmu auta zastępczego [Wyrok z dnia 2 grudnia 2013; Uchwała z dnia 17 listopada 2011]. SN założył, że „roszczenie o dostarczenie pojazdu zastępczego nie może być uznane za dopuszczalny sposób restytucji szkody majątkowej polegającej na zmniejszeniu wartości pojazdu albo utracie jego wartości, wyrównanie bowiem tego uszczerbku majątkowego następuje przez naprawę uszkodzonego pojazdu albo przez zapewnienie możliwości nabycia nowego pojazdu. Restytucja utraty możliwości korzystania z rzeczy byłaby niedopuszczalną restytucją szkody niemajątkowej” [Uchwała z dnia 17 listopada 2011]. Należy jednak zauważyć, że szkodę w postaci utraty możliwości korzystania z pojazdu można łatwo wycenić, przyjmując, że jest to równowartość kosztów wynajmu samochodu zastępczego. Refundacja kosztów wynajmu pojazdu zastępczego dopiero po uprzednim pokryciu jej przez poszkodowanego jest rozwiązaniem niepraktycznym, ponieważ wymaga od poszkodowanego wyłożenia własnych środków oraz powoduje niepotrzebne trudności w rozliczeniu kosztów likwidacji szkody. Przekonująca jest również argumentacja nawiązująca do triady uprawnień właścicielskich, w której jednym z uprawnień jest prawo do korzystania z rzeczy. Pozbawienie właściciela uprawnienia stanowiącego współistotę prawa majątkowego *per se* wskazuje na majątkowy charakter szkody, bez potrzeby dokonywania wydatków w celu otrzymania późniejszej restytucji [Szczurowski 2012, s. 497]. Natomiast za uzasadniony trzeba uznać pogląd SN, że wydatki poniesione na wynajem auta zastępczego powinny być celowe i ekonomicznie uzasadnione, ponieważ zasada pełnej refundacji szkody nie powinna być traktowana jako okazja do wzbogacenia się.

2.3. Pomijanie okresu oczekiwania na części zamienne w przypadku zwrotu kosztów wynajmu samochodu zastępczego

Zgodnie z obowiązującą zasadą pełnego odszkodowania wyrażoną w art. 361 k.c. szkoda powinna zostać naprawiona w pełni [Pietrzykowski 2013, s. 742]. W przypadku wynajmu samochodu zastępczego zwrot kosztów powinien dotyczyć okresu, w którym poszkodowany nie może korzystać z uszkodzonego pojazdu. Sposób liczenia czasu wynajmu nie jest jednak jednolity. Poza systemem refundacji kosztów rzeczywistego czasu trwania naprawy możliwe jest przyjęcie zasad wypłaty odszkodowania, w którym miarodajny dla wyceny będzie technologiczny czas naprawy, ustalony zgodnie z technologią producenta pojazdu. Technologiczny czas naprawy może być znacznie krótszy od rzeczywistego czasu trwania renowacji, a w szczególności pomija on okres oczekiwania na części zamienne. Przyjęcie systemu rozliczania zwrotu kosztów zgodnie z technologicznym czasem naprawy prowadzi do zawężenia zakresu odpowiedzialności ubezpieczyciela. Należy zauważyć, że jest to ograniczenie nieuzasadnione, ponieważ poszkodowany nie ma wpływu na czas naprawy samochodu, co więcej, jest uznawany apriorycznie za winnego wydłużenia czasu naprawy. W przypadku decyzji UOKIK dotyczącej procedury zwrotu kosztów za wynajem auta zastępczego stosowanej przez PZU jedyną możliwością otrzymania refundacji kosztów za rzeczywisty czas naprawy było wykazanie, że nie ma przedstawiciela danej marki w Polsce lub auto jest nietypowe, niestandardowe i części zamienne nie są dostępne w Polsce [Decyzja z 18 listopada 2011, nr RPZ 30/2011, s. 19]. Oparcie się na kryterium nietypowości samochodu jako okoliczności uzasadniającej zwrot kosztów w pełnej wysokości nie jest wystarczające.

Zakończenie

Instytucja niedozwolonych postanowień umownych, dzięki rozszerzonej skuteczności wpisu do rejestru klauzul niedozwolonych, stanowi bardzo efektywne narzędzie walki z praktykami naruszającymi interesy konsumentów. Zapewnienie skutecznej ochrony ma szczególne znaczenie w wypadku osób trzecich, takich jak poszkodowany, które bez interwencji UOKIK nie miałyby wpływu na kształtowanie swoich uprawnień. Warto zauważyć na przykładzie omawianej klauzuli abuzywnej, że zarówno UOKIK, jak i SN, pomimo odmiennej interpretacji niektórych zagadnień, przyjęły wykładnię prokonsumencką, co świadczy o coraz większej dbałości o interesy słabszych

uczestników rynku. W związku z cytowanym wyrokiem SOKIK dotyczącym zwrotu kosztów wynajmu samochodu zastępczego możliwy jest lawinowy napływ pozwów od poszkodowanych konsumentów. Taka sytuacja wydaje się jednak przejściowa, a ponadto warta swojej ceny ze względu na wzrost jakości usług ubezpieczeniowych, zwłaszcza w przypadku ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadaczy pojazdów mechanicznych, które obowiązany jest posiadać każdy kierowca.

Bibliografia

- Bednarek, M., 2005, *Wzorce umów w prawie polskim*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa, s.165.
- Decyzja Prezesa UOKIK nr RPZ 30/2011 z dnia 18 listopada 2011 r., Wyrok SO w Warszawie (nieprawomocny) z dnia 2 grudnia 2013 r., sygn. XVII Ama 33/12.
- Decyzja Prezesa UOKIK nr RPZ 31/2011 z dnia 18 listopada 2011 r., Wyrok SO w Warszawie sygn. XVII Ama 35/12 z dnia 30 października 2013 r.
- Dyrektywa 2005/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 maja 2005 r. dotycząca nieuczciwych praktyk handlowych stosowanych przez przedsiębiorstwa wobec konsumentów na rynku wewnętrznym oraz zmieniająca dyrektywę Rady 84/450/EWG, dyrektywy 97/7/WE, 98/27/WE i 2002/65/WE Parlamentu Europejskiego i Rady oraz rozporządzenie (WE) nr 2006/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady („Dyrektywa o nieuczciwych praktykach handlowych”).
- Dyrektywa Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, Dz.Urz. WE L 95/29 z 21.04.1993.
- Dyrektywa Rady 98/27/WE z dnia 19 maja 1998 r. o nakazach zaprzestania szkodliwych praktyk w celu ochrony interesów konsumentów, OJ L 166 z 11.06.1998.
- Gneta, B., 2012, *Uwagi o kodeksowej definicji konsumenta oraz jej zgodności z prawem unijnym*, w: Jagielska, M., Rott-Pietrzyk, E., Wiewiórska-Domagalska, A. (red.), *Kierunki rozwoju europejskiego prawa prywatnego. Wpływ europejskiego prawa konsumenckiego na prawo krajowe*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa, s. 182–184.
- Informacja prasowa Rzecznika Prasowego UOKIK z dnia 2 grudnia 2013 r., http://www.uokik.gov.pl/aktualnosci.php?news_id=10728.
- Jagielska, M., 2000, *Nowelizacja Kodeksu cywilnego: kontrola umów i wzorców umownych*, MoP, nr 11, s. 1192.
- Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U., nr 78, poz. 483 ze zm.
- Kowalewski, E., 2002, *Istota ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej*, Prawo Asekuracyjne, nr 3, s. 7.

- Lemkowski, M., 2002, *Materialna ochrona konsumenta*, Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny nr 3, s. 92.
- Łętowska, E., 2001, *Ochrona niektórych praw konsumentów*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa, s. 112.
- Łętowska, E., 2005, *Nieuczciwe klauzule w prawie umów konsumenckich*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa, s. 1.
- Łętowska, E. (red.), 2013, *Prawo zobowiązań – część ogólna. System Prawa Prywatnego*, t. 5, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa, s. 315.
- Matys, J., 2004, *Szkoda na osobie – uwagi na tle art.444 k.c.*, Monitor Prawniczy, nr 10, s. 459.
- Młynarski, T., 2012, *Status poszkodowanego dochodzącego roszczeń odszkodowawczych z ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej w świetle definicji pojęcia „konsument”*, Rozprawy Ubezpieczeniowe, nr 13 (2), s. 495.
- Olejniczak, A., 2010, w: Kidyba, A. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. III. *Zobowiązania – część ogólna*, Wolters Kluwer business, Warszawa, s. 386.
- Orlicki, M., 2011, *Ubezpieczenia obowiązkowe*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa, s.298.
- Pietrzykowski, K. (red.), 2013, *Kodeks cywilny. Komentarz do art. 1–449¹⁰*, t. I, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa, s.492.
- Postanowienie SA w Szczecinie z dnia 28 sierpnia 2012 r., I ACz 399/12, LEX, nr 1216402.
- Raczyński, A., 2011, *Materialnoprawne i procesowe aspekty realizacji roszczeń objętych ubezpieczeniem odpowiedzialności cywilnej*, Rozprawy Ubezpieczeniowe, nr 11(2), s. 21.
- Radwański, Z. (red.), 2008, *System Prawa Prywatnego. Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa.
- Radwański, Z., 2009, *Prawo cywilne – część ogólna*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa, s. 213–215.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dn. 19 lipca 2000 r. o wzorze rejestru postanowień wzorców umowy uznanych za niedozwolone, Dz.U. nr 62, poz. 723.
- Skory, M., 2005, *Klauzule abuzywne w polskim prawie ochrony konsumenta*, Zakamycze, s. 124.
- Sprawozdanie z działalności UOKIK 2012, 2013, Warszawa, http://www.uokik.gov.pl/sprawozdania_z_dzialalnosci_urzedu.php, s. 26.
- Szczurowski, T., 2012, *Odszkodowanie za utratę możliwości korzystania z uszkodzonego pojazdu – glosa – III CZP 5/1*, Monitor Prawniczy, nr 9, s. 497.
- Śmigiel, M., 2000, *Wzorce umów jako czynniki kształtujące stosunki prawne*, w: Gniewek, E., *Księga pamiątkowa ku czci prof. A. Kleina*, Kraków, s. 360.
- Uchwała SN z dnia 17 listopada 2011 r., III CZP 5/11, OSNC 2012/3/28.
- Ustawa o ochronie konkurencji konsumentów z dnia 16 lutego 2007 r. ze zm., Dz.U. nr 50, poz. 331.
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. ze zm. – Kodeks cywilny, Dz.U. nr 16, poz. 93.

-
- Wyrok SA w Warszawie z dnia 8 maja 2007 r. VI ACa 65/07, LEX nr 1120280.
Wyrok SA w Warszawie z dnia 6 marca 2013 r., VI ACa 1241/12, LEX nr 1322083.
Wyrok SA VI ACa 1096/12 z dnia 17 kwietnia 2013 r., LEX nr 1335762.
Wyrok SA w Warszawie z dnia 10 maja 2013 r., sygn. VI ACa 1479/12, LEX nr 1335771.
Wyrok SA w Warszawie z dnia 21 maja 2013 r., sygn. VI ACa 1508/12, LEX nr 1342420.
Wyrok SO w Warszawie z dnia 30 października 2013 r., sygn. XVII Ama 35/12. Wyrok
SO w Warszawie z dnia 2 grudnia 2013 r. (nieprawomocny) sygn. XVII Ama 33/12.